

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

122:2 • 2002

Bilden av Ådalshändelserna 1931 – 70 år av kamp om historien

Av Roger Johansson

På några få minuter var det över. Fem människor låg ihjälskjutna och lika många låg sårade, på grusvägen ner till hamnen, där i Lunde. En ung kvinna, Eira Söderberg, hade träffats av kulspruteeld. Klockan visade på ett par minuter före tre Kristi himmelfärdsdag 1931.¹ Den militära truppens beskjutning av ett obebäpnat demonstrationståg i Ådalen var den mest dramatiska och omtalade händelsen i Sverige vid 1930-talets ingång. Men det var inte den enda. Världshandelns sammanbrott efter kraschen på Wall Street i oktober 1929 fick det mäktiga finansimperiet Kreuger & Toll på fall. I samband med detta begick grundaren och finansmannen Ivar Kreuger självmord i Paris i mars 1932. Fallet väckte stark oro i landet, vilken inte mildrades när det stod klart att landets frisinnade statsminister Carl Gustaf Ekman tagit emot stora penningssummor av Ivar Kreuger. Ekman tvingades senare att avgå.²

Den politiska dramatiken och de tvära kasten förstärktes av den socialdemokratiska segern i andra kammarvalet hösten 1932 och krisuppgörelsen med Bondeförbundet året efter. Ådalshändelsen fick en rad omedelbara följder. De politiska frontlinjerna och den klassbaserade retoriken som under 1920-talets slut blivit allt mer tydlig skärptes för att delvis kollapsa åren efter. En nära följd av händelserna blev inrättandet av en statspolis som skulle sättas in i sociala konflikter i stället för militär trupp.³ Men skottens långsiktiga betydelse ligger kanske i historieskrivningens efterhandsperspektiv. I detta har Ådalen och de kaotiska borgerliga minoritetsregeringarna under

1. Berättelse avgiven av den av kungl. Maj:t tillsatta kommissionen för undersökning rörande oroligheterna i Gudmundrå m fl kommuner av Västernorrlands län maj 1931, *Ådalskommissionens berättelse*, Stockholm 1931, s 63.

2. Frisinnade landsföreningen, verkställande utskottet, protokoll 6/8 1932 och 19/3 1933, Folkpartiets arkiv, RA A2 15V4, protokoll 13/8 1931, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (Arab), Stockholm.

3. Sten Carlsson, Jerker Rosén, *Svensk historia* vol 2, Stockholm 1970, s 550.

Fil dr Roger Johansson är universitetslektor i historia vid Malmö högskola. Han disputerade 2001 vid Lunds universitet med avhandlingen *Kampen om historien. Ådalen 1931. Sociala konflikter, historiemedvetande och historiebruk 1931–2000*.

Adress: Malmö högskola, Lärarutbildningen, 205 06 Malmö
E-post: roger.johansson@lut.mah.se

1920-talet ställts mot det fredliga och stabila Folkhemssverige som skapats efter krisuppgörelsen i mars 1933.⁴ *Därmed har skotten i Lunde hamn utgjort en viktig byggkloss när vi förklarar hur det moderna Sverige tog form.*

Reaktionen på dödsskjutningarna i Ådalen kan därför tolkas både utifrån ett kortare och ett längre tidsperspektiv. I en snävare tidsram resulterade Lundeskotten i demonstrationsförbud i huvudstaden och i långvariga fängelsestraff för flera av de inblandade arbetarna. Även Sveriges kommunistiska partis ordförande och flera av partiets redaktörer häktades och dömdes. I en något vidare tidsram skulle det däremot vara möjligt att se den socialdemokratiska valsegern i 1932 års val som kulmen på händelseutvecklingen efter skotten i Ådalen. I en sådan tolkning blir föreställningen om vad som utspelade sig under Kristi himmelfärdsdag den 14 maj 1931 central för hur vi kan förstå "kohandeln" och i förlängningen den kommande arbetsmarknads-lagstiftningen. När vi i ett retrospektivt ljus tolkar vad som hänt talar vi ibland om minne och att minnas.⁵

Att historia skapas i efterhand kan förefalla självklart, men att historiska konstruktioner skapas i bestämda sammanhang där de besvarar, ofta ideologiskt färgade, frågor människor söker svar på, är inte lika okontroversiellt för historiker. Bo Stråth fäste uppmärksamheten vid ett sådant efterhandsperspektiv när han i grälla färger tecknade vår svenska framgångssaga:

För att ge legitimitet åt den ekonomiska politiken under 1960-talet togs avstamp i trettiotalets massarbetslöshet. Vad som först efterhand blev allmänt tankegodt under 1960-talet sades ha varit det redan under världsdpressionen. Trettiotalet konstruerades under 1960-talet genom att en rak linje lades ut från den punkt, där en ekonomisk kris hade uppträtt för sista gången. [...] Sextiotalets bonanzaår var kulmen på en lång återuppbyggnadsboom, som luften gick ur när allt var återställt efter kriget, men kulminationen sågs som en framtidsgaranterad trygghet [...].⁶

Detta kan problematiseras på olika vis. Bruket av historia har tolkats utifrån Nietzsche som att historien rör sig på olika nivåer: som fakta, som tolkning och som medvetande. "Den levande historien" befinner sig i en sådan tolkning på medvetandenivån, och ges en tillbakablickande utgångspunkt där

4. Se exempelvis Olle Nyman, *Svensk parlamentarism 1932–1936*, Uppsala 1947, s. 1.

5. James Fentress, Chris Wickham, *Social Memory*, Oxford 1992; Ronald Aminzade, *Ballots and Barricades. Class Formation and Republican Politics in France 1830–1871*, Princeton 1993.

6. Bo Stråth, "Historiens nya ängel och det föränderliga förflutna", i Lars M Andersson & Ulf Zander (red) *In med historien*, Lund 1997, s. 101.

frågorna tar sin startpunkt i nuets problem och upplevelser.⁷ Flera forskare, bl a David Carr, pekar samtidigt på att det sällan finns en historia om vårt samhälle, utan flera rivaliserande: "It is the case that a community is often characterized not by a single story of its origins, unity, and tasks, on which all agree, but by rival and conflicting stories."⁸ Fokus i en sådan frågeställning sätts då på frågan om vem som är historikern. Raphael Samuels har, precis som Margaret R Somers, en intressant utgångspunkt när han menar att historieskrivande inte är en profession, utan en ständigt pågående aktivitet där vi alla deltar och som äger rum överallt i ett samhälle där det finns mänsklig aktivitet. Det är så vårt historiska minne verkar; den historiska berättelsen formuleras utifrån historieskrivarens egen samtid och de datumstämplade värderingarna och konflikterna kring dessa gör också att vi därför ständigt skriver om våra historier:

It is the argument of *Theatres of Memory* [...] that memory so far from being merely a passive receptacle or storage system, an image bank of the past, is rather an active, shaping force; that it is dynamic – what it contrives systematically to forget is as important as what it remembers – and what it is dialectically related to historical thought, rather than being some kind of negative to it [...] It is also my argument that memory is historically conditioned, changing colour and shape according to the emergencies of the moment; that so far from being handed down in the timeless form of "tradition", it is progressively altered from generation to generation. It bears the impress of experience, in however mediated a way. It is stamped with the ruling passions of its time. Like story, memory is inherently revisionist and never more chameleon than when it appears to stay the same.⁹

Det konfliktfyllda mötet mellan olika historier kan bli moraliskt och socialt värdeladdat genom vårt existentiella bruk av historien. För att kunna ställa frågorna om hur det skulle kunna ha varit måste man ha tillgång till historien. Det är som Peter Burke skriver, först när man förlorat sin historia som man har behov att söka efter den. I ett sådant perspektiv innefattas historieskrivaren i kampen om meningsskapandet.

Konflikter om historiska fakta kan ske i det fördolda. Men i tider av stora sociala förändringar blir många gånger konflikterna tydliga eftersom histo-

7. Klas-Göran Karlsson, *Historia som vapen*, Stockholm 1999, s. 34–40.

8. David Carr, *Time, Narrative, and History*, Bloomington 1986, s. 152.

9. Raphael Samuel, *Theatres of memory*, London & New York 1995, s. ix f.

rien under sådana skeden används aktivt för att legitimera krav på förändring. Utifrån min undersökning har det varit tydligt att det finns ett antal brott som går att datera och härleda till sociala och kulturella förändringar i det svenska samhället där historien om Ådalen antingen skrivits om eller mera korrekt; där en Ådalsbild bytts ut mot en annan. I min undersökning får det "Kalla kriget" i slutet av 1950-talet ett tydligt genomslag inom den fackliga rörelsen när socialdemokratin går segrande ur utmaningen från den kommunistiska rörelsen. Motsättningarna vid 1960-talets slut och en växande kritik från vänster mot folkhemmets brister gör Ådalen till en fråga i den dagsaktuella politiken inom film, litteratur. När socialdemokratin i 1976 års val förlorar ett 44-årigt regeringsinnehav resulterar detta i att socialdemokratin Ådalsbild radikaliserar, dels i SAP:s upplägg inför valrörelsen 1982, dels när Kramfors kommun i endräkt uppför Lenny Clarhälls monument i Lunde hamn. Man kan ur materialet dessutom skönja att det från 1990-talets senare hälft ägt rum ännu en "ompolitisering" av Ådals-händelserna, men som samtidigt förefaller att gå i en rad olika riktningar och där det också blir uppenbart att en rad olika Ådalsbilder verkar parallellt.

Min uppsats anknyter till vårt (var)dagliga bruk av historien. Om man med historia i någon mening kan mena ett vetenskapliggörande av vad som faktiskt utspelat eller utspelar sig, "wie es eigentlich gewesen", så kan man också tala om historiskt minne som vår uppfattning av vad som utspelat sig.¹⁰ Ådalen som motbild till det trygga Folkhemmet är en bild av hur vi kan uppleva verkligheten. Inte nödvändigtvis hur den såg ut. Vår uppfattning om vad som hänt kan dock vara nog så verklig när vi handlar, agerar och tolkar omvärlden. Det är denna tolkning d v s vårt kollektiva identitetsskapande, vårt historiemedvetande och vår historieförmedling som jag vill göra till ett föremål för vetenskapligt studium. Ramen för denna uppsats är att redovisa hur händelserna i Ådalen 1931 gör den process synlig, där produktion och förmedling av historia äger rum.

Historia skrivs med tydliga datumstämplar när vi försöker förstå oss själva, våra livsberättelser och vår omgivning. Den danske historiedidaktikern Bernard Eric Jensen beskriver det vi benämner historiemedvetande som vår förmåga att kunna förstå och framställa våra egna och andras liv som konkreta förlopp i tid och rum utifrån betingelser som rådde då processen

10. Se exempelvis Bernard Eric Jensen, "Historieförmedling och erindringspolitik - i mindefesternas aere", i Bernard Eric Jensen, Carsten Nielsen & Torben Weinreich (red), *Erindringens og glemslens politik*, Roskilde 1996;

ägde rum.¹¹ Utifrån Margret R Somers argumenterar Jensen för att "stories are told in being lived and lived in being told".¹² Perspektivet förflyttas då till en föränderlig och aldrig stillastående historieskrivning, där de skiftande tolkningarna speglar de förändringar som samhället kommit att genomgå och de problem människorna ställts inför när vi försökt orientera oss i tiden.¹³ Jensen pekar i det sammanhanget också på att fokus i forskningen kring historieförmedlingen inte endast kommit att handla om vem som förmedlar eller hur historia förmedlas, utan på kulturella och sociala förhållanden där minnet verkar och historia förmedlas.¹⁴

Utifrån perspektivet av ett samhälle i omvandling och förändring utreds relationen mellan Ådalsbilderna, samhällsutvecklingen och historieskrivningen: Hur växte de olika Ådalsbilderna fram och hur fick de sitt starka symboliska värde? Vilka var de samtida Ådalsbilderna? I vilka sammanhang har de olika Ådalsbilderna fortsatt att vara konfliktfyllda genom svensk 1900-talshistoria?

Redan under tiden närmast efter händelserna utkristalliserades, med viss schematisering, följande positioner i tolkningarna som sedan kom att leva vidare med ett ganska oförändrat innehåll:

För det socialdemokratiska partiets ordförande Per Albin orsakades de tragiska skotten av olyckliga omständigheter. Bakgrunden fanns i det nödläge som kristiderna orsakat och av det skärpta tonläget hos högern och kommunisterna. Därför hälsade majoriteten i SAP:s verkställande utskott också *Ådalskommissionens* mera försiktiga formuleringar med stort gillande. Ytterlighetspartierna bar därmed det politiska ansvaret, och inte minst SAF:s provokativa val att använda strejkbrytare hade spelat en avgörande roll. Lösningen låg i ett fortsatt samarbete på arbetsmarknaden och i en bred nationell politisk samverkan över de politiska blockgränserna. Den ekmanska regeringen kom via den borgerliga vänsterns språkrör *Dagens Nyheter* att täm-

11. Bernard Eric Jensen, "Historiemedvetande - begreppsanalys, samhällsteori, didaktik", i Christer Karlegård & Klas-Göran Karlsson (red), *Historiedidaktik*, Lund 1997, s 78.

12. Jensen 1997, s 79. Citatet hämtar Jensen från Margret R Somers, "The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach", *Theory and Society*, 1994:5, s 605-649.

13. Roger Chartier ser i sin tolkning av texter de pågående omtolkningarna som en text genomgår som att läsaren förstår en text utifrån sin egen tids kontext. Därför kan en text få olika betydelser och innebörd vid olika tidpunkter. Lars Ekdahl och Alf Johansson använder sig av ett förändringsperspektiv i sin samhällshistoriska forskning där samarbete och samförstånd såväl som konflikter ständigt omformuleras. Se "Den historiska kompromissen som tillfällig maktallians. Perspektiv på arbetarrörelsens kris", *Häftet för kritiska studier*, 1996:2.

14. Jensen 1996, s 258.

ligen omgående närma sig Per Albin i sin syn på orsakerna till händelserna i Ådalen. Särskilt pekade man på kommunistiska provokationer vid stormningen av fartyget *Milos* samt en rad olyckliga omständigheter i samband med myndighetsutövningen.

En andra tolkning av Ådalshändelserna inom socialdemokratien fick stor uppslutning framförallt inom den fackliga rörelsen och inom arbetarkommunerna i Stockholm och Göteborg. Den socialdemokratiska undersökningskommissionen, som anförts av Georg Branting, hade talat om massmord på fredliga arbetare. Skotten var i den bilden ett resultat av SAF:s försök att komma åt den fackliga rörelsen. Framtiden låg i en mobilisering av arbetarklassen kring en socialiserings- och nedrustningspolitik.

I en Sillénkommunistisk Ådalsbild var Ådalen ett medvetet mord på de demonstrerande arbetarna i syfte att pressa tillbaka levnadsstandarden och angripa den fackliga rörelsen med det yttersta målet att införa ett partiförbud mot SKP. Rättegångarna mot Axel Nordström m fl i Ådalen och partiets ordförande i Stockholm samt tryckfrihetsmålen mot flera av partiets redaktörer bekräftade bilden på samma sätt som skottlösningen mot arbetare i Halmstad, Sandarne och Clemensnäs tycktes göra detsamma.

Högern kom tillsammans med Industriförbundet och arbetsgivareföreningen konsekvent hävda standpunkten att den militära beskjutningen hade skett i självförsvar. Det var ett kommunistiskt överfall på den militära truppen, delvis inspirerat av utländska Kominternagenter, som låg bakom. I sak hade militären försvarat rätten att arbeta, och därför valde också SAF att JO-anmäla landshövdingen i Västernorrland för att ha sänt bort de arbetsvilliga. Högern verkade för en lagstiftning i riksdagen för att förbjuda bl a SKP.

Upptakten till undersökningen utgörs av Ådalshändelsernas dramatik när fyra män och en ung kvinna under en demonstration mot strejkbrytare skjuts till döds och fem andra såras av utkommenderad militär i Lunde hamn. Den politiska sprängkraften har skotten fått genom att de genast kom att stärka klassbaserade kollektiva identiteter. Skotten kom att bli en aktiv del av människors historiemedvetande: Vi har mer eller mindre sammanhängande och genomreflekterat förstått att tolka in oss själva i det som hänt i Lunde. Min undersökning anknyter till andra som fokuserat synen på folkhemmet och den svenska modellen.¹⁵ Den får sin speciella profil dels genom fokuseringen

15. Se exempelvis Klaus Misgeld, Karl Molin & Klas Åmark (red), *Socialdemokratins samhälle 1889–1998*, Kristianstad 1998.

på Ådalen, dels och framförallt genom spännvidden i de genrer av material på olika nivåer som utgör analysens bas. Så undersöker jag i olika nivåer och arenor där Ådalen diskuterats sedan 1931.

Svensk inrikespolitik och kampen om bilden av Ådalen

Klockan 13.00 den 15 maj 1931 höll den socialdemokratiska partistyrelsens verkställande utskott och riksdagsgruppens förtroenderåd ett gemensamt möte i SAP:s lokaler på Barnhusgatan 16.¹⁶ Sedan tidigt på morgonen hade det i en strid ström kommit in rapporter om arbetsinställelser runt om i landet.¹⁷ Per Albin Hansson läste upp ett förslag till uttalande som senare under eftermiddagen skulle föreläggas en kommitté gemensam med landssekreterariatet. Möjligen beslöt man redan här att inte kräva den frisinnade ekmanska regeringens avgång.¹⁸ Under tiden hade också Landssekreterariatet sammanträtt. Som enda punkt på dagordningen var händelserna dagen före. Sekretariatet beslutade att sända ordföranden Edvard Johansson och Fritjof Ekman för att tillsammans med SAP anta ett gemensamt uttalande senare under eftermiddagen med syfte att lugna opinionen.¹⁹

Konflikterna kring Ådalsbilden fick en fortsättning i det rättsliga efterspelet, men också på en rad institutionella arenor som 1931 och 1932 års SSU-, LO- och SAP-kongresser. Det var här den socialdemokratiska valrörelsen till andra kammaren hösten 1932 fick sitt programmatiska innehåll. Tryckfrihetsmålen och åtalerna mot arbetarna i Ådalen i juni och Ådalskommissionens rapport i juli 1931 blev händelser som fick debatten att ta ny fart. I oktober 1931 kom avslöjandena om ett välbevärnat och numerärt omfångsrikt borgargarde i Stockholm under ledning av före detta generalen Munck och polismästaren i Stockholm Gustav Hårleman. I samband med förberedelserna till SAP:s kongress 1932 hade det socialdemokratiska partiet ett konfliktfyllt partistyrelsemöte i november 1931 där Ådalshändelserna stod i centrum. I april 1932 föll oväntat hårda domar i tryckfrihetsmålen och den frikännande domen mot den militäre befälhavaren, kaptan Mesterton.

16. SAP, partistyrelsens VU, protokoll, 15/5 1931, Arab, A3 A 004. För upplysningen om adressen tackar jag Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

17. Landssekreterariatet, protokoll, 15/5 1931, Landsorganisationens arkiv, Stockholm.

18. Per Albin Hansson hade gett sin syn på Ådalshändelserna i början av juni på Socialdemokratiska föreningens möte mot att mötet inte refererades i protokoll eller press. Där meddelade han att den socialdemokratiska riksdagsgruppen beslutat att inte kräva den ekmanska regeringens avgång. "Per Albin privattalar om Ådalen", *Folkets Dagblad Politiken* 310603.

19. Landssekreterariatet, protokoll, fm 15/5 1931, Landsorganisationens arkiv.

”Ådalen” blev en besvärlig fråga för SAP. Socialdemokraterna och dess ordförande Per Albin Hansson hade gjort fråga om amnesti för de dömda i samband med händelserna i Ådalen till en viktig valfråga. Den 7 oktober – samma dag som Per Albin trädde in i regeringskansliet – kungjorde den socialdemokratiska regeringen ett av sina första beslut: att låta avslå amnestin för de dömda. Den 12 oktober sammankallade därför Röda Hjälp till en konferens i Stockholm för att bilda en amnestikommitté, och sprickan till kommunisterna blev avgrundsdjup. Genom SAP:s omsvängning i Ådalsfrågan öppnades dörren till den borgerliga vänstern och den växande medelklassen – för Per Albin var samhällsfreden överordnad klasskampen. Det fanns två socialdemokratiska linjer i de båda viktiga försvars- och socialiseringsfrågorna som tydliggjordes i debatten om händelserna i Ådalen.²⁰ Men det fanns också andra frågor förutom samarbetet med den borgerliga vänstern som aktualiserades genom händelserna i Ådalen; en sådan fråga var arbetsmarknadslagstiftningen. De två socialdemokratiska Ådalsbilderna fördjupade motsättningarna inom SAP under hösten 1931.

Flera av de arenor som under 1920-talets slut växt fram, där ett samarbete kunde ske mellan SAP och den borgerliga vänstern och mellan arbete och kapital, upphörde att existera efter händelserna i Ådalen. Det hade sedan länge pågått ett samarbete mellan den socialdemokratiska och frisinnade ledningen i försvars- och regeringsfrågorna. Stockholms Arbetarekommun hade satt stopp för pågående hemliga förhandlingar genom att ge dem publicitet i mars 1930.²¹ Att förhandla med de frisinnade var ingen självklarhet inom socialdemokratin. Per Albins ovilja att försöka avsätta den frisinnade regeringen i samband med Ådalshändelserna var ett sätt att fortsätta förhandlingar med den borgerliga vänstern. Arbetsfredsdelegationen hade framställt som en viktig mötesplats mellan LO och SAF för att finna nya former för samarbetet på arbetsmarknaden, vilket hade resulterat i att den fackliga oppositionen bildat Enhetskommittén och utmanat den mera förhandlingsvilliga ledningen inom LO.²² Efter Ådalshändelserna valde LO på sin kongress 1931 att lämna kommittén. Samarbetsorganen hade i samband med Ådalshändelserna förlorat sin roll som en arena för samtal därför att de nu saknade en folklig acceptans inom arbetarrörelsen.

20. SAP partistyrrelsemöte, protokoll 9–14/11 1931.

21. Stockholms arbetarekommun, styrelseprotokoll, 7 och 31 mars 1930, Arab. Mötet fick ajourneras.

22. Bengt Schüllerqvist, *Från kosackval till kohandel*, Kristianstad 1992, s 104f, 115f; LO:s representantskapsmötes protokoll under våren 1929 där man kan följa protesterna mot cirkulär 628, som förbjöd medlemskap i kommittén. Landsorganisationens arkiv.

Ådalshändelserna ledde också till en splittring inom borgerligheten, där högerens försök att driva frågan om ”tredje man” och ett partiförbud mot SKP vann allt mindre gensvar från en samarbetsinriktad borgerlig vänster. Det var den politiska högern inom borgerligheten som försökte hålla Ådalsfrågan levande eftersom händelserna i Ådalen utgjorde det näraliggande beviset för att kommunisterna och socialismen utgjorde ett reellt hot. För den borgerliga vänstern och Per Albin stod händelserna i Ådalen snarast som en tragisk påminnelse om behovet av ett politiskt samarbete.²³ Men Ådalsfrågan blev problematisk för socialdemokraterna och den begynnande speglar väl hur skotten i Lunde genast kom att länkas till samtidens politiska frågor.

Kampen om eftermälet: Begravningen, graven och insamlingen till de efterlevande som historieskrivning

Kampen om eftermälet organiserades till en början i Ådalen. Lokala styrkeförhållanden blev därför avgörande för vilka bilder som spreds på ett nationellt plan. Genom *begravningen* spreds bilden av vad som hade hänt via tidningsreferat, fotografier och filmer. Genom *monumentet* vid graven har generationer mött gravtextens bild av vad som hände. Genom *insamlingen* till de anhöriga organiserades stödet, samtidigt som händelserna hölls levande. Genom *ceremonier* och insamlingarna förmedlades historien om vad som hade hänt lokalt såväl som nationellt. Flera historiker, däribland G L Mosse, har i sin forskning visat hur ceremonier, kyrkogårdar och monument spelat en viktig roll i förmedlingen av historia.²⁴ För Mosse har historia en existentiell räckvidd och bär på ett politiskt sprängstoff: minnet av de fallna kan kopplas till något större. I Ådalen representerar de fallna demonstranterna hela arbetarklassen. Minnesmärkena och ceremonierna skapade berättelsen om krigaren som förkroppsligade nationen eller som i Ådalen om de döda som revolutionära hjältar i klasskampen.²⁵ Också i bildspråket rörande Ådalen framträder kriget som kampmetafor, vilket blir tydligt i liturgin och talen under begravningen av de skjutna arbetarna i Ådalen.

Begravningen i Ådalen blev en nationell angelägenhet, inte minst genom strejkrörelsen och genom att LO:s uppmaning till fem minuters arbetsvila fick stor uppslutning. Fotografierna från jordfästningen speglar den liturgi

23. Roger Johansson, *Kampen om historien. Ådalen 1931. Sociala konflikter, historiemedvetande och historiebruk 1931–2000*, Lund 2001.

24. George L Mosse, *Fallen Soldiers. Reshaping the Memory of the World Wars*, New York & London 1991, s 59.

25. Mosse 1999, s 189ff.

och scenografi, som Sillénkommunisterna givit begravningen. När vi i dag söker efter lämningar av händelsen, är det de fotografier och filmbilder som återger massupplutningen samt de röda fanorna och kistorna som drogs av arbetsklädda män som finns kvar. Genom bilder och tal framställs de döda som fallna hjältar i det revolutionära klasskriget. De dog för klassen, och begravningen följer en scenografi där deltagarna formas till en väldig demonstration. Fotografier och filmer visar ett beslutsamt demonstrationståg som sätter sig i rörelse mot Gudmundrå kyrkogård. Begravningsceremonin uttrycker tydligt kommunisternas Ådalsbild, med de döda som fallna offer och föredömen i det revolutionära klasskriget. Hjälten tar tydlig form i Axel Nordströms tal vid jordfästningen när han återger Erik Bergströms sista ord: "Fastän döende hade du endast tanke på klassens sak: 'Fortsätt kampen till seger pojkar'."²⁶ Offret ges också en högre mening eller mission i samma tal:

Kampen mot kapitalismens orättfärdiga system gav deras liv verkligt innehåll. Som en del av klassen arbetade de, trofast och självupppoffrande, utan några själviska mål, endast med klassens bästa för ögonen [...] Saken hade blivit allt för dem.²⁷

Den ofärdiga graven och det förhållandevis oansenliga monumentet kom i det samtida perspektivet snarast att spegla motsättningarna inom arbetarrörelsen i Ådalen. Begravningen och graven ledde till motsättningar mellan socialdemokrater och kommunister i Ådalen, vilket bl a resulterade i att graven stod ofärdig i fem år. Fast den socialdemokratiska partiordförande Gustav Möller i ett hemligt telegram till arbetarkommunen i Kramfors på ett nationellt plan inskräppte vikten av vad som hände i Ådalen, drog kommunisterna det längsta strået. I det längre perspektivet kom graven och Erik Blombergs gravskrift från *Social-Demokraten* i maj 1931 att bli den version som fått störst spridning i text och som fotografi. Ännu 25 år efter händelserna i Ådalen vållade Erik Blombergs gravskrift sådant motstånd från bl a kyrkofullmäktige i Gudmundrå att den nu ofta citerade minnesplattan fick läggas på graven i största hemlighet under nattetid.²⁸ I det perspektivet blev graven både en konfliktfylld historie-skrivare och en viktig källa till vår bild av händelserna i Ådalen 1931.

26. *Ny Dag* 310522. Just denna mening blir ofta citerad, bl a i samband med invigningen av Lenny Clarhalls monument 1981. Kim Salomon pekar i sin undersökning av FNL-rörelsens rörelsekultur på att motivet om den sista hjältegrävningen är ett ofta använt motiv i framförallt patriotiska krigsskildringar. Kim Salomon, *Rebeller i takt med tiden*, Stockholm 1996, s 269.

27. *Ny Dag* 310522.

28. Johansson 2001, s 203.

Här vilar
en svensk arbetare.
Stupad i fredstid.
Vapenlös, värnlös,
arkebuserad av okända kulor.
Brottet var hunger.
Glöm honom aldrig.²⁹

Den bild som återges i dikten står inte i motsättning till Axel Nordströms revolutionära hjälte. Det är endast karaktistiken av den stupade som är en annan. I dikten är det den vapenlöse som avrättas. Brottet är viljan att ta sig ur den fattigdom som dikterats av en okänslig makt långt bort. Tematiken om en svensk arbetare som mördas av någon utanför synfältet anknuter också till Lars Trägårdhs tolkning av folkbegreppet i den svenska folkhemsdiskursen.³⁰ Mordet på den svenske arbetaren får i dikten därför också en nationell symbolik.

Genom insamlingen organiserades bilden av vad som hänt i en nationell skala. Med texten på insamlingslistorna och *Social-Demokraten*s artiklar spreds bilden av offer och stupade.

Hjälp de stupades änkor och barn. Samorganisationernas öppna insamling för efterlevande till de skjutna. De fallnas anhöriga äro i nöd [...] Sveriges arbetare [...] och [...] andra medborgare [...] skola förvisso med glädje offra en skärv [...].³¹

Genom att SKP gick segrande ur striden om begravningen och graven, och genom de efterlevandes vänstersympatier, har partiet kunnat förmedla en berättelse om de fallna som arbetare, svenska, osjälviska och fredliga. Det är ett fredligt arbetartåg som överfalls för snöd profits skull. Fotografierna från begravningen uttrycker därför snarare vrede och beslutsamhet än sorg. Erik Blombergs dikt och brödtexten till insamlingen förtydligar vad vi kan se på fotografier och film.

Det fanns försök att förmedla andra bilder, både *Svensk Filmindustris* nationellt försonande filmberättelse,³² Per Albins tydligt antikommunistiska

29. Erik Blombergs dikt återges i läromedel och historiska skildringar, men också på vykort i Ådalen. På så vis har dikten fått en stor spridning.

30. Lars Trägårdh, "Varieties of Volkish Ideologies. Sweden and Germany 1848–1933", i Bo Stråth (red), *Language and the Construction of Class Identities*, Göteborg 1990.

31. Ådalsinsamlingen, Insamlingslistor, Folkrörelsearkivet i Västernorrland, D, 1.

32. Roger Johansson, "Dokumentärfilmen som politiskt vapen", *Arbetarhistoria* 1–2 2000.

tolkning och industriförbundets tidning *Industrias* mer polemiska rubriksättningar där begravningen återfanns under rubriken "Ryska veckan".³³ Danska *Politiken* använde rubriksättningar om "Rysk ceremoni och kommunistiskt hot". Det fanns också mera extrema borgerliga krafter, som med inspiration från Finland såg händelserna i Ådalen som början på ett svenskt klasskrig. Karolinska Legionen hotade i ett brev till Monumentkommittén i Kramfors att spränga ett eventuellt gravmonument och *Göteborgs Stifts Tidning* sände en maning till svenska folket att blotta sina huvuden till tack för kapten Mesterton och inte inför upprorsmännen vid dess jordafärd där svenska fanan och kristen tro skymfades.³⁴

Bilden av Ådalen i fackliga historiker

Kännetecknande för svensk arbetarrörelse har varit det väl utbyggda organisationsnätet. Detta har historiskt sett utgjort den mest naturliga kontaktytan mellan ledning och medlemmar. Organisationen har varit en viktig del i arbetaroffentligheten. Inom den socialdemokratiska rörelsetraditionen har man ibland velat framställa partiet, också i rent fysisk bemärkelse, som mötesplatsen mellan folket och landets (socialdemokratiska) politiska ledning. Ronny Ambjörnsson har, med exempel från Holmsund, visat på hur de ledande skötsamma socialdemokratiska arbetarna kom att bli motorn i en lokal politisk och kommunal verksamhet.³⁵ Gränserna mellan det fackliga och det kommunala rummet tenderade att bli allt mer diffusa och flytande. Den fråga som väcks av ordföranden i en lokal facklig avdelning kan samma person föra till beslut som ordförande i kommunalfullmäktige. I en historik från Kramfors arbetarkommun från 1956 framställs den socialdemokratiska organisationen som medborgarnas naturliga mötesplats:

Sedan arbetarrörelsen skapat de fackliga och politiska instrumenten för det ökade inflytande som växt fram under 1930-talet har utvecklingen kommit in i ett skede av mindre markerade motsättningar. Socialdemokratiens inflytande hade växt [...] Mötesprotokollen får sin karaktär av att [...] kommunpolitikens utformning ofta börjar på arbetarekommunens möten [människorna] förenas av en känsla av samhörighet och att de i sin organi-

33. *Politikens* rubrik 310519 talar om en egendomlig sorgeakt präglad av rysk ceremoni och kommunistiskt hot.

34. Brev till Monumentkommittén, Monumentkommitténs arkiv, Folkrörelsearkivet i Västernorrland, A1:1; *Göteborgs Stifts Tidning* 310527.

35. Ronny Ambjörnsson, *Den skötsamma arbetaren*, Malmö 1988, s 266ff.

sation ser det självklara instrumentet för sitt deltagande i det kommunala och politiska arbete, genom vilket samhällsbygget fortsätter.³⁶

Den höga organisationsgraden och det väl utbyggda organisationsnätet inom arbetarrörelsen utgjorde en nödvändig förutsättning för den syn på demokratiseringsprocessen som arbetarkommunen i Kramfors gav uttryck för.³⁷ Organisationerna utgjorde mötesplatser för politisk diskussion samtidigt som de kanaliserade och förmedlade rörelsens historia, värderingar, myter och symboler. *Fackföreningshistoriken utgör en synlig länk av den förmedlingen*.³⁸ Den fackliga historiken har uppstått ur arbetarrörelsens behov av att kunna förmedla den historia, de traditioner och de myter som det borgerliga samhället enligt rörelsen har valt att förbigå med tystnad eller har gett en annan innebörd än arbetarrörelsen själv. Men fackföreningshistorikerna hade också en mera näraliggande didaktisk uppgift: De skulle lära ut den historia och de erfarenheter som medlemmarna, enligt ledningen, behövde för att lättare nå fram till rörelsens mål. Skapandet av historia blev därmed konfliktfyllt. Fackföreningshistoriker speglar de motsättningar som vid skilda tidpunkter funnits inom arbetarrörelsen och i samhället.

"Rörelse" är uttryck för en grundläggande metafor inom arbetarrörelsen, där den ofta framställs som ett folk på marsch eller som en byggnation av det gemensamma huset.³⁹ Men rörelsemetaforen skapar samtidigt konflikter, som bör bli tydliga i de fackliga minnesskrifterna därför att den uttrycker en *enhetlighet*, en rörelse eller en riktning, som har en liten täckning i den verklighet metaforen ska beskriva. Här finns en grundläggande konflikt mellan behovet av att vidmakthålla metaforen för att stärka rörelsens sammanhållning och rörelsens historia som är fylld av interna konflikter som inte alls passar in i metaforens enhetlighet.

Ådalen intar genom sin närvaro i nära hälften av de undersökta jubileumsskrifterna en väsentlig del i den historieskrivning som förmedlats inom den fackliga rörelsen. Söker jag mera generella drag kan det konstateras att närvaron av händelserna i Lunde inte finns konstant närvarande i minnesskrifterna. I stället förkommer, med reservationer för mer exakta angivelser, Ådalen

36. Axel Andersson, *För rättvisa, Frihet och Bröd – En krönika om Kramfors Arbetarkommun*, Sollefteå 1956, s 78, 98.

37. Anders Kjellberg, *Facklig organisering i tolv länder*, Lund 1983, s 57ff.

38. Jmf Marion Lefflers studier om arbetarbildningen. Marion Leffler, *Böcker, bildning, makt*, Lund 1999, s 60.

39. Erik Åsard, "Det politiska ledarskapet i en föränderlig massmedievärld", i Erik Åsard (red), *Makten, medierna och myterna*, Malmö 1996, s 11.

i hälften av historikerna under åren från 1931 fram till 1959, för att sedan sjunka till en femtedel under åren fram till 1976, för att därefter finnas med i merparten av historikerna.

Ådalen nämns allt mera sparsamt i mitt material under perioden 1960–1976, som delvis sammanfaller med nedgången av nyutkomna fackliga historiker inom Metall överhuvudtaget. Detta har tolkats som att klassarbetsideologin inte hade behov av en självständig historieskrivning, eller som en tendens till att släta över motsättningar.⁴⁰ Men i stället för en harmonisering är det möjligt att tolka frånvaron av Ådalen i materialet, eller av alternativa bilder som en socialdemokratisk hegemoni över Ådalsbilden i de fackliga historikerna. Det är inte klassarbetsideologin som i sig förklarar frånvaron av Ådalsbilder, eller den minskade utgivningen av fackliga historiker. Förklaringen ligger i att kampen mellan socialdemokrater och kommunister i de fackliga organisationerna för perioden slutat med en socialdemokratisk seger. I det perspektivet fyllde inte Ådalen någon didaktisk uppgift. I ett vidare perspektiv minskade då också behovet av en facklig historieskrivning. En bild hade tillfälligt segrat. Men tystnaden i de fackliga historikerna fick också till följd att historien förlorade sin roll som didaktisk exempel när den obegränsade framtidsoptimismen sattes i fråga. I Metalls 100-årshistorik blir detta tydligt:

Efter mitten av 1960-talet och rekordåren skulle hela den principiella konflikten åter aktualiseras, nu i samband med den väldiga internationella vågen av radikala och revolutionära vänsterrörelser. En ny generation hade växt upp, läxan måste läras på nytt.⁴¹

Vid undersökningsperiodens slut har det svenska samhället och den fackliga rörelsen genomgått en radikaliseringsprocess, som också innefattat det första socialdemokratiska valnederlaget på 44 år. I flera av historikerna efter 1976 återknyter författarna till den Ådalsbild som fördes fram av den socialdemokratiska oppositionen 1931, men med den viktiga skillnaden att kommunisterna inte längre finns med som en fiendebild. Fiendebilden har blivit en annan: Borgerliga krafter skapar i sin iver att sätta facket på plats fördjupade samhällsmotsättningar.

Genom den radikaliseringsprocess som ägde rum inom arbetarrörelsen och i det svenska samhället får den motsvarande radikaliseringsprocess som Ådalsbilden

40. Lars Stigel, "Fagbevægelsens brug af historien 1950–1980", *Arbejder Historie* 1982:19.

41. Rolf Jansson, *Metall 100 år – en krönika*, Stockholm 1988.

genomgår i en rad historiker vid 1970-talets mitt en djupare innebörd. Den fackliga rörelsen kom i debatten om folkhemsbygget att överge den traditionella förhandlingsmodellen genom kraven på löntagarfonder och ekonomisk demokrati. "Den svenska modellen" utmanades samtidigt av en borgerlig mobilisering och för första gången finns nu en kraftfull kritik mot folkhemmet från höger. Den senare utmaningen utgör en rimlig tolkningsram till att Ådalsbilden återknyter till 1930-talets radikalare bild.

Bilden av Ådalen i grundskolans läroböcker

Det obligatoriska skolväsendet är ett centralt område, om man vill studera hur historia överförs från en generation till en annan. Grundskolans historieundervisning sker i en institutionaliserad form, där samhället förmedlar ett historiskt stoff efter angivna läro- och kursplaner, färdiga läromedel och med utbildade lärare som leder inläringen. Undervisningen i skolorna är i sin tur en del av en större institutionaliserad struktur, där målfrågor och skolformer regleras av regering och riksdag och utvärderas av statliga myndigheter som Skolöverstyrelsen och Skolverket. Lärarhögskolornas verksamhet sker på motsvarande sätt också i en institutionaliserad form och utbildningen av lärare är på motsvarande vis också reglerad genom bl a en högskoleförordning.

Kampen om det förflutna, och vad som ska räknas dit, är både i skolan och i samhället en realitet, som under 1900-talet snarast fått en ökad aktualitet. Samtidigt har den danske historiedidaktikern Svend Södring-Jensen i sin analys av historieundervisningen i Västeuropa beskrivit denna som objektivistisk, d v s att den kännetecknas av en kunskapssyn som är både a-historisk och a-teoretisk, kvantitativ och kumulativ och syftar till en värdefri förmedling av ett bildnings- och kulturarv.

Men den skenbara frånvaron av värderingar är en fördold form av påverkan. Kronologin eller "tilretteleggelse af undervisningen", som Södring-Jensen uttrycker det, bildar i den objektivistiska framställningen det sammanhängande kittet.⁴² Ett annat utmärkande drag i den objektivistiska historieskrivningen är att framställningen bottnar i en socialpartnerteori, där "vi-er-alle-i-samme-båd" och i uppfattningen att klassmotsättningar hör en tidigare (icke modern) tid till.⁴³ För att tränga djupare in i läromedelstexterna och söka efter flera nivåer i framställningarna kan man utgå från kronologin i

42. Svend Södring-Jensen, *Historieundervisningsteori*, Köpenhamn & Oslo, 1978, s 43.

43. Södring-Jensen 1978, s 41.

lärobokstexterna: Hur beskriver kronologin sambanden mellan krisen 1930, Ådalen 1931 och det socialdemokratiska regeringsövertagandet 1932? Och hur ser den större historia ut där Ådalen och Folkhemmet ingår?

Det finns en skarp innehållsmässig gräns omkring 1970 i svenska läromedel. Före detta årtal nämns med få undantag inte Ådalen alls, medan samtliga läromedel efter 1970, med få undantag, nämner Ådalshändelserna och ser ett samband mellan Ådalshändelserna och det socialdemokratiska regeringsövertagandet 1932. *Historia 2* (1979) talar om att "följden" blev att man gjorde en kraftansträngning för att förhindra ett upprepanande, vilket resulterade i Saltsjöbadsavtalet.⁴⁴ I andra läroböcker uttrycks sammanhanget på olika sätt genom kronologin: "Vid mitten av 1930-talet blev det bättre tider."⁴⁵ Anledningen till att Ådalen nämns efter 1970 som folkhemmets antites kan både tolkas som en socialdemokratisk hegemoni över historieskrivningen efter 1968 och som ett behov att skriva folkhemmets historia eftersom folkhemmet från 1960-talets slut utsätts för en omfattande kritik från vänster.

Läroböckerna tecknar från 1970 den större berättelsen om hur klassorättvisornas Sverige gick in i 1930-talet med en djup ekonomisk kris och en omfattande arbetslöshet. Nöd och ojämlikhet skapade situationer som den i Ådalen, där strejkbrytare misshandlades och militär sköt ned obehäpnade och fredliga arbetare. Ådalen skapade starka reaktioner inom breda samhällsskikt och som ett resultat av detta vann Per Albin Hansson och socialdemokraterna valet 1932. De sociala spänningarna i det svenska samhället som tidigare funnits minskades genom att kohandeln breddade den politiska basen för regeringen, så att det kom att råda samarbete i stället för konfrontation mellan de politiska blocken. En stabil regering var förutsättningen för de sociala reformer som skapade ett socialt lugn och ansvars känsla.⁴⁶ De sociala reformerna med bostadsbyggande, barnomsorg, pensioner, skolor, mödravård, RFSU och semester tog jämsides med de tekniska nymodigheterna Sverige in i den moderna tiden.

Det är också så att flera av läroböckerna pekar på hur den "svenska modellens" lösningar kom att bli en förebild för många länder. Folkhemsmodellen blev på så vis en viktig del av vår nationella identitet gentemot omvärlden.

44. Börje Bergström, *Historia 2*, Stockholm 1979.

45. Lars Hildingson, *Levande historia*, Stockholm 1983.

46. Olle Nyman ger uttryck för synsättet redan 1947 i *Svensk parlamentarism 1932–1936*, Uppsala 1947, s 13.

Den centrala roll Ådalen fått i de olika framställningarna skulle då kunna förklaras med att skotten i Ådalen blir det pedagogiska och historiska exemplet som visar hur det såg ut i Sverige när det inte var folkhem.

Den stora berättelsen menar jag ingår i en politisk konstruktion där folkhemmet blir synonymt med trygghet, arbete, sammanhållning och rättvisa och Ådalen dess antites. Ådalen och Folkhemmet är också viktiga beståndsdelar i en nationell svensk identitet som förknippas med Per Albin och socialdemokratin. Denna nationella identitet riktar sig inte bara mot omvärlden, utan handlar i kanske än större utsträckning om vår nationella självförståelse. Göran Therborn har i sin forskning pekat på att en av de unika politiska förutsättningarna för svenskt samhällsliv efter 1930 har varit socialdemokratiens förmåga att koppla samman den sociala frågan med den nationella.⁴⁷ Är det denna bild som nu håller på att revideras i de senast utgivna läromedlen?

Ådalen 31 och Ådalsbilderna i det sena 1960-talet

Utbildningspolitik och kulturproduktion är centrala ämnen när historikern Kim Salomon belyser tidsandan i det sena 1960-talet. Detta sker genom en bred kulturell utblick, som han beskriver bl a genom tre filmer, *Mandomsprovet*, *Easy Rider* och *Bonnie och Clyde*, som enligt författaren samtliga representerar uppbrott från traditioner och konventioner.⁴⁸ Man skulle också kunna ringa in tidsandan genom att lyfta fram Peter Watkins film *The War game* 1965, eller Gillo Pontecorvos film *The Battle of Algiers* från 1966.⁴⁹ Även televisionens tvåloperor fick ett delvis nytt innehåll när Jean March och Eileen Atkins valde att skildra sekelskiftet ur ett mera klassmedvetet perspektiv i *Herrskalet och tjänstefolk*. Författaren och feministen Maureen Duffy anses även i serien ha antytt lesbiska förhållanden mellan de kvinnliga tjänarna.⁵⁰

Film är en viktig förmedlingslänk av historia. Här finns en tydlig tidsmässig länk till debatten som föregick inspelningen av Bo Widerbergs film *Ådalen 31* och följde på premiären både nationellt och internationellt. Filmen kom att recenseras i en ovanligt stor utsträckning. Den tilldelades en lång rad priser och utmärkelser, till exempel det danska Bodilpriset och juryns pris i Cannes, och blev omtalad på New York-festivalen och i samband med

47. Göran Therborn, *Nation och klass, tur och skicklighet*, Lund 1994.

48. Salomon 1996, s 66f.

49. William H Phillips, *Film: An Introduction*, Boston & New York 1999, s 536.

50. Göran Everdahl, *Två! Kärlek, svek och härligt hat på teve*, Stockholm 1998, s 62.

Oscarsgalan.⁵¹ Både svenska och utländska recensenter kom att uppehålla sig vid det svenska folkhemmet.⁵² *Ådalen 31* hade folkhemsfilmens kännetecken där skötsamhet och bildning intog en central roll i förverkligandet av visionen om det framtida.⁵³ Inte minst Ronny Ambjörnson har pekat på bildningens betydelse i den reformistiska traditionen.⁵⁴ Det är därför ingen tillfällighet att filmens politiska vision avslutas med att huvudpersonen, den unge Kjells ord i polemik med filmens ungtkommunist: "Vi måste ha kunskaper när vi får makten. Man måste läsa också."⁵⁵ Filmens politiska innehåll stod delvis i motsatsställning till tidens antikapitalism, antimilitarism och dragning till direkt aktion.⁵⁶ 1960-talets rebelliska motkultur blev i stället tydlig när Widerberg hotade att dra tillbaka filmen på Cannesfestivalen på grund av det omfattande polisuppbudet.⁵⁷ När sedan Widerberg och den svenska delegationen infann sig till visningen i jeans, polotröja och FNL-märke blev de inte insläppta, varpå den svenska truppen unisont stämde upp med ett av ledmotiverna i *Ådalen 31*, Internationalen.⁵⁸

Det var en mäktig återupprepning när Bo Widerberg lät 2 500 tidsenligt klädda statister formera demonstrationståget till Lunde. Av dessa statister var hundratals veteraner från 1931. Att inspelningen hade flyttats från Lunde till Hallstanäs och Bollsta förändrar inte det autentiska intrycket, utan understryker snarast filmens förmåga att manipulera verkligheten.⁵⁹ Film har eget språk och egna koder, ett "filmspråk" att tolka för historikern.⁶⁰ Som

51. *Bonniers Filmlexikon*, 1969:11, s 458.

52. André Cornand, *Image et son*, 1969: 232, s 100, 104; Savioli Aggeo, "Tra lirica e un pó d'archeologia gli scioperanti di Bo Widerberg", *L'Unita*, 690512.

53. Per Olov Quist, *Folkhemmens bilder – Modernisering, motstånd och mentalitet i den svenska 30-talsfilmen*, Lund 1995, s 17; Eva Blomberg, "Folkhemmet i filmen", *Häftena för kritiska studier* 1992:4, s 54f; "Modärna Eva – fackförbundsfilmer och moderniseringsprocess", *Dialoger – feministisk filmteori i praktik*, Stockholm 1997, s 110f.

54. Ambjörnson 1988, s 260ff

55. Bo Widerberg, film, *Ådalen 31*.

56. Sven-Olof Josefsson, *Året var 1968 – universitetskris och studentrevolt i Stockholm och Lund*, Göteborg 1996.

57. Dennis Redmont, "Le lotte operaie svedesi in un film di Widerberg", *IL Mattino* 690512.

58. Kurt von Habernoll, "Die Rebellen aus Schweden", *Kölnische Rundschau*, 690519, "Bo Widerberg zeigte Adalen 31", *Braunschweiger Zeitung*, 690513.

59. Eftersom miljön i Lunde förändrats valde Bo Widerberg enligt *Svensk Filmografi* att förlägga inspelningen till Hallstanäs respektive Bollsta. "Ådalen 31", kommentar i *Svensk Filmografi* 1969/11, s 456; Svenska Filminstitutet 1970.

60. Inom semiotiken ser man ofta kommunikation som en teckenbaserad process där förhållandet mellan tecken och det betecknade ställs i centrum. I ett sådant perspektiv skiljer sig film från traditionella skriftliga källor genom att tecknen inte är desamma. Tore Helseth, "Levende bilder som historisk kilde", *Historisk Tidsskrift* (Norge), 1999:3 s 317ff, 300.

forskare ställer vi frågor om filmens teman, fördolda meningar, men också om dess tillkomsthistoria och förmåga att påverka.

Framgångsrika filmer kan ha stor genomslagskraft och historisk film har en stor förmåga att prägla vår syn på historiska förlopp.⁶¹ Trots den samtida kritiken mot Bo Widerberg för att han skulle vara oklar i sitt politiska budskap och sin försiktigt reformistiska hållning väckte filminspelningen motstånd i Ådalen. Bland motståndarna till filmprojektet återfanns den socialdemokratiska landshövdingen för Västernorrlands län. Orsaken till motståndet kan sökas i att filmen aktualiserade politiska motsättningar i Ådalen mellan kommunister och socialdemokrater i Kramfors.⁶² Filmen uppfattades i Ådalen som ett angrepp på det socialdemokratiska partiet inför det förestående valet på hösten 1968, trots att filmen av flera kritiker snarast sågs som en hyllning till det svenska folkhemmet.⁶³

Vad i filmen var problematiskt för socialdemokratin? Hur kan en film, som beskrivs som politiskt oklar och samhällsbevarande, trots allt kan få ett oerhört genomslag och uppfattas förmedla en Ådalsbild som filmen egentligen inte omfattar? Svaret kan enligt Mauritz Edström sökas i samhällsdebatten och i Widerbergs egentliga reformistiska hållning och dragningen till aktivism under intryck av 1968 års händelser:

Resultatet blev en korsning av Kvarteret Korpen och Elvira Madigan, en reträtt in i konstnärliga och ideologiska kompromisser. Man kan förvisso se Ådalen 31 som en något oavsiktlig eller medveten allegori över 1968. Men även som sådan är den mer en produkt av tiden än en utsaga om den.⁶⁴

Stefan Jarl menade att "Filmens betydelse låg i att den blev diskuterad" och tog upp tidens slumrande debatt "inifrån" rörelsen själv om reformism och revolution.⁶⁵ Filmen kan således betraktas som ett inlägg i ett visserligen slumrande men trots allt pågående samtal inom en socialdemokratisk rörelse med egen parlamentarisk majoritet. Därför kunde filmen bli samtalet. Filmens betydelse är dock något utöver filmen själv. Bäst sammanfattas detta

61. Helseth 1999, s 314f.

62. Mauritz Edström, "Ådalen", *Svensk Filmografi* 1969/11, s 458.

63. Kalle Boman ser inte filmen som ett angrepp på samhället utan menar att den i stället förmedlar tidsströmmens olika värderingar. I en blandning som var typisk för det sena 1960-tal, där filmen hör hemma, samsas värderingar som varnar om ett borgerligt familjeliv, om kvinnorna med politisk radikalism. Också tidens kioskvältare i form av Christina Michanecks bok om sexuell frigörelse kan anas bakom filmens scener om sexualupplysning. Kalle Boman, intervju 990712. Jan Aghed, intervju 990615.

64. Edström 1969, s 460f; Svenska Filminstitutet 1970.

65. Stefan Jarl, intervju 990624; Jan Aghed, intervju 990615.

kanske i Mauritz Edströms träffande formulering att filmen ledde "till en retroaktiv polarisering".⁶⁶ Betydelsen kan utläsas i besöksiffrorna. *Ådalen 31* hade fler besökare året efter premiären, vilket är mycket ovanligt.⁶⁷ Kan det vara så att Bo Widerbergs film fick förnyad aktualitet genom de samtida strejkrörelserna i Europa och gruvarbetarstrejken i Malmfälten julen 1969/70? Filmen lyfte fram motsättningarna inom arbetarrörelsen och gjorde dessa dagsaktuella.

Fortsätter man att följa *Nya Norrland* ser man att det under hela maj månad 1968 fanns en parallell debatt till Widerbergs film. En ledare hade rubriken "Frys ut våldsverkarna!", och syftade på de demonstrationer som ägt rum bl a i Båstad, och som "brutit mot lag och ordning".⁶⁸ Ledaren handlade om en konferens statsministern Tage Erlander inbjudit landets ungdomsorganisationer till. Enligt *Nya Norrland* hade konferensen till syfte att frysa ut de kommunistiska våldsgrupper som bedrev sabotage mot det demokratiska samhällets regler om lag och ordning. De grupper som åsyftades var Vänsterns ungdomsförbund (VUF) och FNL-grupperna: Att kasta ägg och andra farliga ting var inte "att demonstrera på vanligt sätt".⁶⁹ Studentdemonstrationerna under kommunistiskt inflytande skedde inte under värdiga former.⁷⁰ Men debatten kom att gå i olika riktningar. *Dagens Nyheter* refererade från den regeringskonferens för ungdomsorganisationerna som *Nya Norrland* hänvisat till. Referatet gjordes under den kanske överraskande rubriken "Ådalen". De 59 ungdomsorganisationer som deltog på konferensen hade enligt *Dagens Nyheter* vägrat att gå med på inskränkningar i demonstrationsrätten. Det är intressant att Tage Erlander enligt referatet valde att sammanfatta konferensen med följande ord:

Hade vi gett efter för våldstendenserna efter Ådalen 1931 hade vi i dag varit en lika obetydlig sekt som hr Hermanssons parti... Vi tog ställning för demokrati mot diktatur, för socialdemokrati mot kommunism.⁷¹

Den 16 maj fanns ännu en artikel i *Nya Norrland* under en rubrik som väl anknöt till den debatt som ägt rum i tidningen under våren: "Universitetslek-

66. Edström 1969, s 257.

67. Svenska Filminstitutet.

68. "Frys ut våldsverkarna", *Nya Norrland* 680510.

69. "Frys ut våldsverkarna", *Nya Norrland* 680510.

70. Uttalande av Metalls avdelning 47 i Kramfors, *Nya Norrland* 680529.

71. "Ådalen", *Dagens Nyheter* 680515.

tor: Ådalshändelserna var Moskva-styrda".⁷² Rubriken var föranledd av en JO-anmälan som lämnats in av en student efter en föreläsning i internationell politik vid Stockholms universitet. Påståendet skulle enligt anmälaren ha gjorts av universitetslektorn Ingemar Olofsson under en föreläsning. Protesterna mot undervisningen om skotten i Ådalen på statsvetenskapliga institutet blev upprinnelsen till "Kårhusockupationen" av Stockholm universitet.⁷³

Ådalen som symbolik i den svenska valrörelsen 1982 och vid resandet av ett nytt monument 1981

Första maj 1981 var Gunnar Nilsson huvudtalare vid socialdemokraternas och FCO:s gemensamma demonstrationer i Malmö och Trelleborg. Gunnar Nilssons tal hade en förlaga i ett centralt utkast till talarmanus. Detta års första maj-tal kan i ljuset av fem års socialdemokratisk opposition också ses som en tidig upptakt inför valet 1982. För första gången sedan händelserna utspelades i Ådalen 1931, och den då efterföljande debatten, tog socialdemokraterna nu på ett offentligt möte upp dramat i Lunde. Nu gjordes borgerligheten och arbetsgivarföreningen ansvariga för dramat i Ådalen och än en gång hotade en aggressiv borgerlig minoritetsregering den svenska samhällsfreden. *Social-Demokratens* retorik från 1931 är tydlig i Gunnar Nilsson tal:

Orsaken var samhällets oförmåga att lösa den ekonomiska kris som drabbat landet [...] Utlösande för konfrontationen var arbetsgivarnas hänsynslösa användning av strejkbrytare [...] Därefter citeras Erik Blombergs dikt. "Detta gällde 1931 och det gäller 1981 [och] därför behövs löntagarfonderna! Alternativet till löntagarfonder och folkets bestämmanderätt över ekonomin är den internationella valutafonden och utländska bankirer [...]."⁷⁴

I oktober 1978 behandlade kommunfullmäktige i Kramfors en motion från den socialdemokratiska fullmäktigegruppen om att resa ett monument till 50-årsminnet av händelserna i Lunde.⁷⁵ En kommitté bildades med represen-

72. *Nya Norrland* 310516.

73. *Aftonbladet* 680516, 720217; *Dagens Nyheter* 680516, 680518; *Svenska Dagbladet* 680519, 680526, 680527; Till Justitieombudsmannen, anmälan av Lars-Erik Backman 680514, dnr 944/68, Riksdagsarkivet.

74. "Underlag för talarmanus för LO:s Första-Maj-talare", Anföranden av Gunnar Nilsson, Landsorganisationens arkiv, B6D:11.

75. Kramfors kommunfullmäktige, protokoll 19781030, drn 945/78.

76. Kramfors kommunfullmäktige, protokoll 19781030, drn 945/78.

tanter bestående av två socialdemokrater, en vänsterpartist, samt en centerpartist. Kommunfullmäktiges ordförande, Gunnar Åström, utsågs till ordförande för den nybildade *Stiftelsen Minnesmärket i Lunde*.⁷⁶ De erforderliga medlen på 600 000 kronor kom att samlas in på förvånansvärt kort tid.

Stiftelsens första åtgärd var att bestämma platsen för minnesmärket. Valet föll på platsen där skottlossningen ägt rum, vid vägen i Lunde hamn. Det finns en politisk symbolik i den ångestfyllda hästen utan ryttare och den unga arbetaren med fanan, som förklaras av skulptören, Lenny Clarhäll:

Hästen har alltid varit en tribun för maktthavare. Även om små människor blir stora och kan styra folk när de kommer upp på en hästrygg. Men här välts maktthavaren ur sadeln av den 18-årige ungdomsklubbisten John Westling från Utansjö.⁷⁷

Det var en lång rad aktiviteter som ägde rum under fem dagar fram till den 14 maj.⁷⁸ Bl a höll Gudmundrå församling en temagudstjänst.⁷⁹ Den stora tilldragelsen var naturligtvis när 15 000 personer gick de sex kilometrarna från Frånö till Lunde, samma väg som det berömda demonstrationståget en gång följt. Väl framme i Lunde hade människomassan växt till 20 000 personer.⁸⁰ Det tog tre timmar innan de sista deltagarna nått Lunde.⁸¹ Det var lika många människor som följt begravningen femtio år tidigare, eller tre gånger så många som bodde i Kramfors centralort 1981.⁸² Denna gång deltog Sveriges Radio och sände från Lunde.⁸³ Valnederlaget 1976 och de militanta tongångarna mot arbetarrörelsen hade gjort det möjligt att för första gången samla socialdemokrater och kommunister bakom en gemensam Ådalsbild. Ådalen kom att framstå som symbol för hur det samhälle såg ut där högern regerade. Den omtolkning av Ådalsbilden som socialdemokraterna och Landsorganisationen gav uttryck för under 1981 gjorde det möjligt för socialdemokrater och kommunister att mötas. På en politisk nivå hämtade bilden influenser från den politiska situationen efter det socialdemokratiska val-

77. "50 år sedan skotten i Ådalen. En bild av kampen mellan klasserna.", *LO-tidningen* nr 16/17 1981.

78. *Nya Norrland*, "Minnesskrift", Program, maj 1981.

79. *Nya Norrland* 810509.

80. Rosén 1981.

81. *Nya Norrland* 810511.

82. *Nationalencyklopedin*, "Kramfors". Siffran är ungefärlig för 1981. Artikeln anger siffran 6910 invånare för 1992, och att invånarantalet varit i avtagande under lång tid.

83. *Nya Norrland* 810509.

nederlaget 1976, som hade omöjliggjort arbetarrörelsens traditionella fackliga och politiska samverkan när det socialdemokratiska partiet inte längre representerade statsmakten. Minoritetsparlamentarism, en aggressiv borgerlighet som angrep fackföreningsrörelsen, inte minst i fondfrågan, och ett ifrågasättande av Sverige som folkhem var klossarna i den historiska bryggan mellan 1931 och första maj 1981. Kommunister hade i sin fortlöpande programrevision allt mer kommit att betona samarbetet med socialdemokratin i kampen mot storfinansen. För både socialdemokrater och kommunister kom på så vis motsättningarna inom arbetarrörelsen att skjutas i bakgrunden och tonas ner i retoriken.

Mina huvudresultat och centrala tolkningar är följande:

- Ådalen har fungerat som en metafor och ett begrepp i den meningen som diskuterats av Koselleck i anslutning till modern forskning: Handlingarna blev snabbt en mycket laddad historia där olika grupper stred om tolkningen, och namnet Ådalen har under decennier om och om igen kunnat stå som begrepp eller som markör för olika tolkningar av det moderna Sveriges framväxt. Att Ådalen därför kom att uppmärksammas i samband 70-årsminnet är kanske inte att förvåna. Däremot blir det tydligt att Ådalen ännu är ett konfliktladdat exempel på uppror och repression i samband med polisingripandena i samband med anti-EU-demonstrationerna i Malmö och Göteborg i maj och juli 2001. I debatten om polisens ingripande byggs snart en historisk brygga till Ådalen 1931.⁸⁴

- Under perioden från 1940 till 1970-talet hade den Per Albinska socialdemokratins syn utvecklat hegemoni i tolkningen av Ådalen och Folkhemmet. Detta avspeglar sig i att bilden av Ådalen är mindre synlig i läroböcker och historiker. Den var mindre omstridd och mer självklar. Därför kan Ådalsbilden också läsas ut som tystnad. Ett annat exempel på detta är när högerns Ådalsbild om arbetarnas skuld, som fram till 1960 varit tydlig, långsamt klingar ut och tystnar under 1960-talets slut. Den mera konsensusinriktade socialdemokratiska bilden hade anknutit till föreställningen om det lugna och rättvisa svenska folkhemmet.

- 1968 blev en vändpunkt, vars resultat kan avläsas i läroböcker och fackhistoriker under 1970-talet; den förhärskande bilden av Ådalen (Per Albins)

84. "Ådalsskotten har fått ny aktualitet", *Dagens Nyheter* 010502; "Polis och militär ska samarbeta", *Sydsvenska Dagbladet* 010729.

utmanades från vänster. Det kom att innebära att Ådalen nästan undantagslöst nämns i de undersökta läromedlen efter 1970 och i flertalet fackliga historiker efter 1970-talets mitt. Utmaningen framgår genom den tydliga koppling som görs mellan händelserna i Ådalen 1931 och det svenska folkhemsbygget. Den kritik som riktades från vänster vid 1960-talets slut gick ut på att socialdemokratin hade glömt lärdomarna från Ådalen, att folkhemmet hade fötts i Ådalen i kamp mot högern och SAF och att det nu krävdes genomgripande reformer för att försvara det folkhem arbetarna i Ådalen offrat sitt liv för. Det är också möjligt att tolka Ådalens inträde i läroböckerna som att det blev viktigt att berätta historien om motsättningarna i det svenska 1920-talssamhället, den socialdemokratiska valsegern i 1932 års val, reformpolitiken och den följande välfärden och nationella endräkten, först nu när folkhemmet ifrågasattes. Ådalens återkomst i de fackliga historikerna efter 1970-talets mitt kan då förklaras av den intensiva borgerliga propagandan vid denna tid och SAP:s valförlust 1976. För första gången ifrågasattes folkhemmet framgångsrikt utifrån en borgerlig kritik. Därmed tvingades de socialdemokratiska och fackliga organisationerna återigen intressera sig för historiskrivningen i ett pedagogiskt försök att visa hur det såg ut i Sverige före det socialdemokratiska valgenombrottet i 1932 års val. Där blev Ådalen det historiska och didaktiska exemplet.

- Tillkomsten av en borgerlig regering och polariseringen av samhällsdebatten i början av 1980-talet medförde en ny period av omtolkningar av skotten i Ådalen. Första maj 1981 användes Ådalen för första gången sedan 1930-talets ingång av den socialdemokratiska rörelsen i agitationen mot de borgerliga partierna och arbetsgivarföreningen. Den borgerliga regeringen beskylldes för att föra Sverige mot ett nytt Ådalen genom att den borgerliga regeringens åtstramnings- och besparingspolitik ånyo vidgade klyftan mellan fattig och rik. Endast ett par veckor senare följdes temat upp vid invigningen av Lenny Clarhälls monument i Lunde. 25 000 människor kunde då höra hur socialdemokrater och kommunister hade förenats, om inte i en gemensam Ådalsbild så i en bild där de forna motståndarna (SAP och SKP) inte längre framträdde i form av fiender; Ådalen framställdes nu som SAF:s och den borgerliga minoritetsparlamentarismens verk. I en mycket grov tecknad historiografisk framställning såg det ut så här: 1968 syns den förändrade historiskrivningen i skönlitteraturen hos bl a Birger Norman, och i det positiva bemötande recensenterna överlag visade boken, samt i pjäsen *Sol vad vill du mig?* med bl a Margare-

tha Krook och Max von Sydow;⁸⁵ 1970 i läroböckerna för grundskolan; 1976 i den fackliga historikerna, och slutligen 1980 i universitetsböcker och i den socialdemokratiska retoriken inför 1982 års val.

En möjlig tolkning av att händelserna i Ådalen så snabbt kunde tas upp och skapa starka känslor är att människorna själva kunde placera in händelserna i sitt eget medvetande om orsakerna till skotten. Skotten aktiverade människorna och satte dem i rörelse i strejker och insamlingar och kom på så vis att bekräfta och stärka redan existerande kollektiva identiteter. Skotten i Ådalen kom snart att bli ett begrepp som ingick i tre större och konkurrerande berättelser om hur det svenska samhället moderniserades. Ådalen blev här en viktig byggkloss som angav den historiska tolkningsramen och förståelsen av moderniseringsprocessen.

- I en Per Albinsk berättelse står begreppet Ådalen för en kommunistisk händelse. I en sådan historieskrivning var Ådalen ett resultat av kommunistisk agitation, och moderniseringen möjliggjordes genom att kommunisterna isolerades efter händelserna i Ådalen. SAP hade här en viktig roll. I den berättelsen hör händelserna i Ådalen till arbetarrörelsens barndom och snarast 1920-talet till. Utomparlamentariska aktioner blir i en sådan tolkning antimoderna och leder till nederlag. Det betyder att starka motsättningar i samhället inte bara är av ondo utan hör till ett svunnet samhälle. Därmed blir, enligt denna tolkning, SAF:s och borgerlighetens klassegoistiska agerande i samband med Ådalshändelserna på samma sätt förödande för samhällsintresset. Via politiskt samarbete och reformer lugnade SAP stämningarna efter Ådalen och ledde Sverige mot Saltsjöbadsavtalet. Ur ett didaktiskt perspektiv visar händelserna i Ådalen i så fall att samhällsmedborgarna inte får handla egoistiskt utan måste ta ansvar för att finna kompromisser som för samhällsutvecklingen framåt.

- I högerns berättelse visade händelserna i Ådalen att kommunisterna vid 1930-talets ingång hotade det svenska samhället med våld. I den historiskrivningen var det högerns och SAF:s resoluta ingripande som tvingade SAP att ta avstånd från kommunisterna och som därmed satte stopp för den socialdemokratiska vänsterns socialiseringssträvanden. Ur ett didaktiskt perspektiv visar händelserna i Ådalen i så fall att samhället alltid måste vara

85. Birger Norman, *Sol vad vill du mig?*, Uddevalla 1971. För recensioner se bl a *Vecko-Journalen* nr 23 1971 och *Gnistan* nr 5, 6–7 1971.

vaket för att bekämpa kommunistiska och utomparlamentariska rörelser på vänsterkanten.

- I den socialdemokratiska vänsterns och kommunisternas berättelse var händelserna i Ådalen ett resultat av högerens och SAF:s försök att bryta sönder den svenska arbetarrörelsen vid 1930-talets ingång. I den större berättelsen var det de enorma manifestationerna i samband med händelserna i Ådalen som tvingade tillbaka högerens offensiv mot arbetarrörelsen, splittrade borgerligheten och banade väg för kohandeln och ett långvarigt socialdemokratiskt regeringsinnehav. Vägen till moderniseringen av Sverige låg i arbetarrörelsens samfälliga motstånd mot de krafter som stod i vägen för reformarbetet d v s höger och SAF. Ur ett didaktiskt perspektiv visar händelserna i Ådalen att borgerligheten är antimodern genom att vilja tillbaka till det samhälle som orsakade Ådals händelserna. Genom att stärka arbetarrörelsens organisationer banade man väg för moderniteten genom att man förmådde sätta gränser för arbetsgivarna och borgerligheten.

Eva Österberg skriver i *Folk förr* om vårt kollektiva minne, men också om vår förmåga att kollektivt glömma. De olika Ådalsbilderna visar att både minnet och glömskan kan innehålla flera kollektiv och att minnas och glömma heller inte är några statiska tillstånd utan reflekterar de rivaliserande historier som vårt samhälle vilar på.⁸⁶ Det är tydligt att historiskskrivningen vid olika tidpunkter har valt att poängtera än det fredliga och än det konfliktfyllda i det svenska 1930-talet. Allt är beroende av den samtida kontexten. Därför har en rad olika Ådalsbilder tagit form där arbetsgivarna – alternativt kommunisterna – fått bära skulden eller ömsom har det slumpmässiga i skotten framhållits. Det slumpmässiga i skotten passar väl in i 1960-talets försök att skapa en bild av ett fredligt och välmående Sverige. Det är således en rad olika Ådalsbilder som skrivs in i den svenska 1900-tals-historien och som dessutom skrivs om med tydligt datumstämplade typsnitt vid ett flertal tillfällen.⁸⁷

Olika tolkningar av vad som hände i Ådalen har fortsatt att vara konfliktladdade. Det vore därför en bjudande forskningsuppgift att undersöka andra konfliktvärldar som exempelvis gruvstrejken i Malmfälten i december 1969. Ett annat spännande forskningsprojekt vore att jämföra händelserna i Ådalen

86. Eva Österberg, *Folk förr*; Lund 1996, s 7.

87. Se exempelvis Peter Aronsson, "Historia som färskvara?", i Henrik Zip Sane & Bjarne Birckbak (red), *Historien som färskvara. Rapport fra konference for arkiver og museer omkring Öresund på Malmö museer 11 oktober 2000*, Farum 2000; Karlsson, *Historia som vapen*; Samuel 1995.

med motsvarande konflikter i de andra nordiska länderna och Nordamerika, för att i en bred undersökning fördjupa studien över hur sociala konflikter påverkar och uttrycks i nationella historiekulturer, minne, kollektiva identiteter och vårt individuella historiemedvetande. Våldet har sannolikt i olika samhällen kommit att tolkas både som uttryck för det moderna och det antimoderna.

Summary: The Images of the Events in Ådalen 1931

During a demonstration 1931, four men and one young woman were shot to death and five others injured by military troops ordered to Lunde harbour in Ådalen. Inspired by a number of other researchers (Koselleck, Samuel, Somers, Stråth, Södring, Jensen and Burke, to name a few), my investigation has analysed how the story of the dramatic events in Ådalen has been told and changed from the days following the shots until the 1990's. It is about how Ådalen became a concept, which in its turn has become part of larger stories with strong symbolism. My investigation is connected to others that have looked carefully at the Welfare State and the Swedish Model. However, it attains its unique profile partly through its focus on Ådalen, but more specifically through the breadth of types of material and levels of material which make up the basis for analysis.

During the period 1940 until the late 1960s, the attitude taken by Per Albin's social democrats was given hegemony by its interpretation of Ådalen and the Welfare State: this is shown by the fact that Ådalen became less prominent in text books and less studied by historians, it was less discussed and the controversy altogether less heated. In this way, the image of Ådalen can also be read in silence.

A number of historians have pointed out that we write history from the perspective of our own time and understand and interpret it from the point of view of our epoch's social and cultural questioning. History is written in definite contexts, where we read ourselves into larger stories. In my analysis, this becomes clear in respect to the challenges of the late 1960's. Very roughly, things stood thus: 1968 sees a change in the writing of history in the literature of, for example, Birger Norman, and in this literature's positive reception by critics, in schoolbooks for the compulsory school in 1970, in 1976 in union historical texts, and finally in the 1980's in university texts and in the social democratic rhetoric used in the 1982 election campaign. For the first time since the start of the 1930's Ådalen was used by the social democratic campaign in agitation against the bourgeois parties and the Employers' Federation, and some weeks later, 25 000

people heard how the theme was taken up again at the inauguration of Lenny Clarhäll's monument in Lunde, Ådalen. Not least in the union historical texts, in the mid 1970s Ådalen clearly became a pedagogical example of the need for solidarity within the workers' movement. There are differences as well as similarities in comparing school texts and union historical texts. The latter were an expression of the movement's own writing of history. It seems as though it was a general tendency towards the politics of the left which brought Ådalen into school texts for the compulsory school in 1970, while the unions' history writers reflect another discussion which came to prominence in the commemorative writings that appeared after the change of government in 1976.

Ådalen has truly worked as a metaphor and an image in the sense discussed in modern research: the events quickly became a highly charged story on which various groups struggled to imprint their interpretations. The name *Ådalen* has for decades been used time and time again as an image or as a marker in various interpretations of the growth of modern Sweden.
